

OSVRTI, KOMENTARI, PRIKAZI

NEKOLIKO PODATAKA O RAZVOJU SLIKARSTVA U BOSNI I HERCEGOVINI NA POČETKU XX VIJEKA¹⁾

Društvene promjene koje su se zbivale u XIX vijeku u buržoaskim zemljama zapadne Evrope odrazile su se u umjetnosti u smjenjivanju stilova od romantizma do ekspanzionizma. U našim zemljama kraj XIX vijeka je vezan za jačanje nacionalnih pokreta i borbu protiv germanizacije. Kod širokih narodnih slojeva sve više se manifestuje i težnja za socijalnim promjenama. U slikarstvu u Bosni i Hercegovini u ovom stoljeću još živi, tačnije rečeno izumire, srednjovjekovno slikarstvo. Ekonomska značajnost Bosne i Hercegovine, uslovljena primitivnom privredom i eksploatacijom vladajućih, uticala je da se početi građanske umjetnosti javo mnogo kasnije nego u drugim zemljama Evrope. Prvi poznati portreti pripadaju — koliko se dosad moglo pronaći — Risti Čačkaićeviću, ikonopisu iz druge polovine XIX stoljeća.

Okupacijom Bosne i Hercegovine, Austrija sprovodi i na kulturnom polju svoje političke planove i dovodi u Bosnu veliki broj umjetnika stranog porijekla, kao što su Leo Arnt (Arndt), Arnt Cepin (Ewald Arndt-Cepin), Kuba Ludwig, Franc Ruben, Mrkvićka, Maks Ličonvajn i drugi. Sakupljeni oko Düstrovanoz časopisa »Nada«, oni su slikali predjele i folklor Bosne i Hercegovine. Ne osporavajući značaj nekih od ovih umjetnika za očuvanje narodnog folkloara, može se konstatovati da ovo nije početak razvoja narodne umjetnosti Bosne i Hercegovine. U prvom »slikarskom klubu« u Sarajevu koji je osnovao 1900 godine Leo Arnt nema domaćih umjetnika. Među iznimna umjetničkih saradnika »Nade« nailazimo i na imena umjetnika vjerovatno bosansko-hercegovačkog porijekla, kao što su Aleksandar Knez Dabiša, L. Lavić, L. Sokolović i dr., ali je njihov rad van reprodukcija u »Nadi« dosad ostao nepoznat.

Tek pojavom Anastasa i Spire Boerića počinje razvoj bosansko-hercegovačkog slikarstva. Po završenim studijama u Veneciji na Akademiji Bispini umjetnika Spiro Boerić nije potpao pod uticaj akademizma svoje škole, već je usvo-

je izvrsne elemente Segantinijevog impresionizma, i sa njim ponajviše taluško, kojim je Segantini slikao slično pejzaže. Po povratku u zemlju Boerić je ovu tehniku primijenio na nalogradinski portret i skladnjavo romantičarski pejzaž, najčešće sa folklornim elementima. Njegove slike pokazuju da on spada u umjetnike koji umiju da prilagode svoj slikarski temperament težinama i ukusu publike. Svjetlost efekti, upotrebljavani kao dekorativni element obično su smetali i znatno snižavali kvalitet rada. Ovaj umjetnik velike plodnosti ostavio je čitavu galeriju portreta, koji predstavljaju historijski dokument vremena, kao i slike narodnih običaja, čisto dokumentarnog karaktera. Njegov pokušaj da u to vrijeme modernom impresionističkom tehnikom slika neimpresionističke teme pokazuje da kulturno zasloboj publici Bosne i Hercegovine u to doba nije odgovarao impresionizam. O zahtjevima publike inače govori bilješka da je Anastas Boerić došao u Sarajevo gdje se sa ako ima posla čuše zadržati — »Ekonomski i slike pojedinih lica i sve drugo, divno i jeftino izrađuje« (»Bosanski vili« 1898 god.). O istome govori i poručnik Lelica Tomaševića, svršenog čuša Kijevsko-pečorske lavre, da slika ikone i plše firme. Ove crtice ukultho pokazuju i peču; umjetnika ovoga doba.

Međutim, uprkos ovakvom položaju slikara, veliki broj mladih odlazi na slikarske studije u inostranstvo, i to najčešće u Beč. Jurkić Gabriel, Điljoto Lazar, Popović Atanasije, Ber Adela i Kuzmić Lujza u početnim svojim radovima nose tragove nekog akademizma. Neki od njih su i u kasnijem svom radu zadržali preciznost linearnog crteža svoje škole, kao Jurkić Gabriel i Popović Atanasije. Međutim, stanje njihovog naroda u neslobodenoj otadžbini je uticalo na njihov dalji razvoj. Težnja za narednim oslobođenjem se odrazila i u nastojanju ovih umjetnika da odbace strani uticaj u svome radu. Njihove teme su usko vezane za njihovu zemlju. Jurkićevi pejzaži, u kojima se često ide za odražavanjem impresije jednog trenutka kao i dovođenjem atmosfere, u tome bi bili bliži stvaranjima impresionista. Ali po svom minornom karakteru, njušnom osvjetljenju i izvjesnoj gotovo religioznoj idealizaciji mnogo su bliži Mitrovićevom slikarstvu. Ako uporedimo radove Atanasije Popovića iz početna faza, »Biserijer« (Beč) sa »Slikarstvo stolje« (Beč), sa njegovim dubrovačkim pejzažima i studijama iz posljednje faze njegove

¹⁾ Bili bi da razvni bosansko-hercegovačkog slikarstva kao i razvoj pojedinih Hercegovin umjetnika nije dosad opširno naučno proučavan, — u ovom smislu kaže se istom istraživanj pregled koji se odnosi na jedan dio gradiva koje je bilo moguće sakupiti u Društvenom muzeju sa stručno vrijeme njegov aktivnog djelovanja.

PREGLED

rog rada, nepostojna školica je neporecno ostala jedna beška škola da na blizini, često ne-važnog uspjeha i uspeha koriste štiti da iskreno predstavljanje primoranoj pejsaži. U ovoj školi moraju ovi umjetnici da se često oslo-ždevali svim tehničkim manira i prilagodjavati temi. Jurisćev portret Adolfa nauka ili Popovi-ćeva slika dalmatinske gospođe predstavljaju najbolje poznatiji studije realizističkog shvaćanja i dela. U obradi portreta ovi umjetnici su napre-ovali izvjestan korak u razvoju bosansko-herce-govinskog slikarstva.

Polovni žene umjetnika u Bosni i Hercegovini razvoju Adela Berova. Bez materijalnih sredstava da završi studije i za dalji svoj rad, ona nije mogla da razvije svoje sposobnosti, koje su se ispoljile naročito u obradi grafike.

Novo teme i izjavljivanje čisto slikarskih pro-blema u razvoju bosansko-hercegovačkog slikar-stva donose Bijelić Jovan, Tijetić Petar, Drljača Laza i Mijić Karlo. Ne obazirajući se na ukus publike i ne dopuštajući da ga ona vodi, Tijetić Petar obrađuje osim pejsaža, koji kod njega do-biha snažnu realizističku notu, i mrtvu prirodu kao samostalnu slikarsku temu. Njegove ozbiljne studije ove teme u sredini koja ih nije dovoljno cijevala i razumijevala često su i na izložbama ospajane nehvatačene. Čitav njegov rad pokazuje da koliko je prepreka morao da se bori slikar u Bosni. Ostajući dosljedan svojim shvatanjima u slikarstvu, on je čitavih dvadeset godina proveo radeći po rudnicima. Iz ovog doba postoji niz njegovih motiva iz rudnika i portreta rudara.

Školji životni uslovi nisu očekivani ni gene-raciju Bukovčevih đaka sa praške akademije, Svrakić Todora, Popović Peru i Radulović Branka.

U kolikoj su mjeri Austrija kao i bivša Ju-goslavija nastojale da bosansko-hercegovačko slikarstvo ostane zanemareno kako bi im lakše bilo da sprovedu svoje političke planove, doka-zuje činjenica da je rad ovih umjetnika ostao potpuno nepoznat u historiji Jugoslovenskog sli-kaštva.

Nošeni slobodarskim idejama Kočića, ovi slikari nisu mogli da podnesu okvire koje im je nametala Beška akademija, a duboko patriotsko osjećanje tražilo je druge teme nego što ih je obrađivala u to vrijeme beška secesija.

Radovi koje su donijeli iz škole pokazuju da su oni u početku svega djelovanja, naročito Pero Popović, bili pod snažnim uticajem Vlashe Bu-kovca. Njegova poentilistička tehnika i hladna svjetlost osjećanja se naročito na aktovima Pere Popovića, za koje je on dobio u školi prvu na-gradu 1908 god. Isti elementi uticaja osjećanja se i na studiji mrtvog akta Branka Radulovića, dok se na njegovoj studiji ženskog akta, za koju je na Akademiji bio nagrađen, već osjeća želja, da se oslobodi tog uticaja. Njihov život u Pragu ispunjen je ne samo radom na slikarskim studija-ama već i političkom djelatnošću. Oni su orga-

nizovali udruženja za priredjenje izložbi u Beogradu i njihov rad se ogleda u izložbi koja je priredili u Sarajevu 1912 god. na kojoj je Radulović imao najveće uspjeha.

Po završenom školovanju njihovi putovi su razilicali Branko Radulović odmah u Paris gdje prima izvjestan uticaje francuskih impresionista naročito u obradi pejsaža. Medutin i na ovim slikama on ne zapostavlja čvrstost i plastičnost, a kolorit ostaje korovani nijansa sa izvjestnom notom metafizičke. Njegova tema-atika je vrlo raznovrsna. Od studija, portreta i aktova — do vitara i ribarstava. Povrativ u zemlju za njega znači u slikarstvu obila novih tema: od skica iz borbe pod Taraboom do sta-đija figure i pejsaža, koji su ne samo njegovi hercegovački, mostarški, već i potpuno lični, sa njemu svojstvenim određenim karakterističnim bez primjese Bukovca ili Dega-a.

Pero Popović je po povratku u otadžbinu kao prvi svoj rad počeo ikonosat u prijedonoj crkvi, da bi gotovo krijući se od političke radnje u svome ateljeu ozbiljne studije aktova, mrtve prirode i folklorne kompozicije čisto slikarski shvaćene, na način kakvim u bosansko-hercegovačkom slikarstvu nikad nije prilazio ovaj temi. Njegove skice za portrete njegovih kolega iz Banja Luke, njegove kompozicije spratnje su nedovršeni paravan sa kompozicionom skupština posazuju i jedan tako snažan slikarski, odno-vo koloristički temperamenat da njegovi radovi koje on nije izlagao vjerovatno iz preterane skromnosti, predstavljaju upravno okvire u razvoju bosansko-hercegovačkog slikarstva.

Najpopularniji umjetnik, od koga je postila studija dobra tehnika često psaljala i manira, bio je Svrakić Todor. Ono što je za Beš-kecioniju i Srbiju bio Ljuba Ivanović, za Bosnu i Hercegovinu je Svrakić. Kroz njegove tople bosanske motive starinskih kuća i nahaćenih čepanaka kao i scena sa pijaca i čaršija pro-ovarila je Bosna jezikom idealizovanim kroz ro-antičarsko oduljevljenje prema prošlosti.

Ono što karakteriše ovu trojicu čika praške škole, to je želja da se živi u Bosni, da se u klet uzdižu ljudi i stvara nov bolji život. Branko je bio dobrovoljac kod Taraboa i u Prvom svjetskom ratu. Pero Popović, nastavnik crtanja, kod svojih je đaka razvijao ljubav prema slikarstvu i pomagao talentovanim da dođu do svog po-ka slikarstvu, a Svrakić je slikao bosanske i her-cegovačke motive i time približio narod slika-štva. Svi su oni (ili istom ožju samo raznim putevima.

U isto vrijeme rade van Bosne i Hercegovine i mnogi umjetnici bosansko-hercegovačkog por-jekta. Bisto Vukanović rođen u Bugovinu, W-silje studija u Petrogradu, Michanu, Adolfov i školi i Minhenskoj akademiji ostao je u Be-ogradu, gdje organizuje politički i slikarski život. Obradujući teme iz narodna predaja, kao

OSVRTI, KOMENTARI, PREGLEDI

„Dobije, „Glasnik“ ili postrebe da slobodnjom
poblijevu svjetlosti pripada druge umjetničke
dijeli su unu put impresionizma u evropskom sli-
karstvu. On spada i u osnivače „Ladec.

Među dve umjetničke moštine ubrajati i Bi-
jelica Fovaco, daka Parikljevića na Krakovato
okružemji, koji je samo svoj slikarski pe-
riod proveo u Beču. Ono što izdvaja ovog sli-
kara od ostalih jeste sušan stilizirani tempera-
mentat, koji je i u početnim fazama svojih rui-
tova vrlo malo podlegao stranih uticajima, već
je jedino usvajao savremena shvatanja toga
doba na Zapadu i prilagođavao ih sebi. Osim iz-
vjesnih ekskurzija u pravcu pariskog slikarstva
i povratku iz Parisa, kompozicija „Majka i
dijete“, ostao je doajedan svojih slikarskih in-
dividualnosti. Njegove studije pokazuju
da se nije držao dotada upbitajenih likovnih
kanona

Osim ovih slikarskih struja i pravaca koji
su rjevali izvjesne problema bosansko-herce-
govinskog slikarstva početkom ovog stoljeća, ja-
viliju se u našem slikarstvu i pokuši i umjetnički
uticaja kubizma, najizrazitiji kod Đoke Mar-
tija, Karla Mijića i Romana Petrovića. Međutim,
ovi pokušaji su ostali strani našem slikarstvu i
napušteni su ubrzo i od samih umjetnika, jer su
bili samo podražavanje zapadnoevropskog umjet-
nosti, koja se u to vrijeme nalazila u mnogo
kasnijoj fazi svog razvoja.

VERA JABLAN,

RADNIČKI UNIVERZITET
U SARAJEVU

Osnivanje radničkog univerziteta u Sarajevu
i u nekim drugim gradovima naše Republike
predstavljaju značajnih događaj u našem kulturnom
i društvenom životu ozirom na ulogu i mjesto
ove institucije u sistemu prosvjete i obra-
zovanja radnika.

Ideja o potrebi osnivanja radničkih univer-
ziteta plod je temeljite diskusije koja se razvila
u našoj Republici na osnovu teza CK SK BiH o
kulturno-prosvjetnom radu sa masama u uslo-
vima daljeg razvika demokratizma u privredi,
političkom i društvenom životu naše zemlje. Kao
rezultat te diskusije iskristaliso se mišljenje:
1) da dosadašnji oblici rada na prosvjetavanju i
obrazovanju radnih masa i pored svojih posi-
tivnih rezultata po nekim svojim karakteristi-
čnim — kao što su obustavo razradjenog si-
stema rada i metodičnosti, nestabilnost i improvi-
ziranoost, jednostranoost itd. — više ne odgovar-
aju ili samo djelimično odgovaraju našim po-
trebama i mogućnostima; 2) da je u uslovima
daljeg razvika naše socijalističke demokracije
u uslovima sve šireg učesća radnih masa na čelu
sa radničkom klasom u upravljanju privredom
i zemljom u cjelini, potrebno prići i osnivanju
novih formi rada i takvih kulturno-prosvjetnih
institucija čiji bi program imao više sistemski
i cjelovit. U takvim institucijama problematika
kulturno-prosvjetnog rada ne bi se rješavala
samo sa stanovišta najopćenitijih društvenih
potreba, nego na jednoj mnogo širjoj osnovi, sa
obzirom da se radnici ljudima omogućiti tako slob-

odnije potpuno i osvajanje koje više
budi savremenom društvo, inteligenciji i opštem
prosvjetnom dostignutima. Takve škole i institucije
univerziteta imale bi ulogu da budu i sredstvo
osvajanja čiji se osnivanje na kulturno-
društvenih organizacija i na osnove savremene
umjetnosti, nepravno postojelo.

Radnički univerzitet smatran je kao savre-
menija društvena institucija-prosvjetna institucija
čiji je cilj da stvori proleto politički, ekon-
omski i opštu kulturu radnika radi njihovega
potpunijeg osposobljavanja za savremenu
privodnju i upravljanje i ostvarenje višeg
životnog i kulturnog standarda. On i kao savre-
menija institucija, radnički univerzitet će biti
čvrsto organizovan i društveno-politički vezan
sa organizacijama radničke klase i sa stvarnim
udruženjima. Ne ostaje osim fakto osnivanja
radničkog univerziteta i njegove dodatne organiz-
upravljanje sadržajnu djelatnost sindikalnih or-
ganizacija, stručnih udruženja kao i postojavnost
ostalih organizacija koje mogu da prade pomoć
radničkom univerzitetu. U ovom slučaju, sam
karakter i značaj ove ustanove nametnu potrebu
da u organu njegovog upravljanja budu činioci
i najbolji sindikalni aktivisti i najodaniji
radnici iz privodnje i tehnika i ostali inteli-
gencija. Prvi zbog toga što će svojim misli-
tvoim, avolim i mislima susrećati i postizanja
doprinjati u određivanju takvog programa i sa-
držaja rada radničkog univerziteta koji će biti
stvarno namijenjen radnicima, a drugi (inteli-
gencija i ostala inteligencija) zbog toga što se radi ovisno
jedne institucije ne da ni zaslužiti bez obzira
inteligencija i njenih stručnih udruženja koje
će također učestvovali u određivanju i namo-
u sprovođenju programa rada. Prvu ulogu, i po
ovoj uskoj organizaciono vezi sa stvarnim udru-
ženjima radnički univerzitet predstavlja jedan
novi oblik rada i nastojanja svih onih faktora
koji mogu da učestvuju u prosvjete i obra-
zovanju naroda.

Radnički univerzitet će biti organizovan
prvenstveno na teritorijalnom principu, što zna-
či da se, prema potrebi, pojedina predavanja
i sl. neće organizovati i u samim predstavnici.
Orijentacija na teritorijalni princip organizacije
radničkog univerziteta uslijedila je ne samo zbog
praktičnih razloga — zbog toga što se najlako da
se ova institucija što više prilagodi masama, već
i zbog toga što će njegov program rada biti
usmjeren prvenstveno na zajedničke potrebe
svih radnika jednog mjesta, regiona, nacije, što
će obuhvatati ona osnovna pitanja na koja naši
radni ljudi treba da dobija odgovor i kao nepo-
sredni proizvođači i kao upravljači u širem okvi-
rime društvene zajednice u se samo svoga kol-
lektiva. Dobarom, ovim se ne negire ni potreba
daljeg kulturno-prosvjetnog rada u okvirima
sindikalskih podružnica, jerve zbog toga što rad-
nički univerzitet ne bi mogao obuhvatiti svu
kulturno-prosvjetnu problematiku i drugo zbog
toga što se izvjesan kulturno-prosvjetni rad u
podružnicama mora rješivati na problematiku
života i rada pojedinih radnih kolektiva (npr.
borba protiv nepismenosti, higijensko-tehničke
prosvjete, ekonoimsko obrazovanje na
osnovu petnaednog rukvođenja proizvodnje
itd.).

U vezi sa programom i sadržajem rada, pred
radničkom univerzitetom stoji široka moguć-
nost. Ali u početku, dok se univerzitet na-
učvisti, počete se sa osnovnim formama rada, sa
predavanjima. Naravno, da se predavanja
odje god je bolje moguće, ili pripreme i
mogućim sredstvima, što to se je možda i
i pojedinih eksperimenti, sa raznim labora-
laboratorije u našim različitim ustanovama, ka-